

ऑगस्ट २००९ Rs. 10/-

/68

चांदोबा

मोठा कोण आहे?

एक दिवस एक शेतकरी शहरांत जात होता. रस्त्यांत त्याला एक व्यापारी व एक शिक्षक भेटले. तिथेजण गप्पा मारत पायी चालत जात होते. चालता चालता दुपार झाली. तिघांना भूक लागली होती. पण कोणाच्याच जवळ अन्न नव्हते. जवळपास कोठेही गांव दिसत नव्हते. अशा स्थितीत ते तिथे एका बागेजवळ पोचले. बागेत फणसाच्या झाडावा फणस लगडलेले होते. त्यांचा सगळीकडे घमघमाट सुटला होता. तिघांनी बागेच्या माळ्याला सांगितले की त्यांना खूप भूक लागली आहे. म्हणून त्यांना जर एक फणस मिळाला तर ते आपसांत तो बाटून घेऊन ते आपली भूक भागवतील. माळ्याने एक पिकलेला फणस तोडून त्यांना दिला.

शेतकरी फणस कापू लागला. त्याच्या मनांत बाकीच्या दोघांपेक्षा मोठा बांटा घेण्याची इच्छा झाली. ह्या विचाराने तो म्हणाला

“आपण तिघे तीन वेगळे उद्योग करतो. मी शेती करतो, व्यापारी व्यापार करतो व शिक्षक शिकवतात. या तिन्ही व्यवसायांपैकी ज्याचा व्यवसाय श्रेष्ठ आहे, त्याला एक बांटा जास्त मिळायला पाहिजे. यावर तुम्हा दोघांचे काय म्हणणे आहे?” शेतकऱ्याचे म्हणणे जसे होते की मनुष्याला व्यापार, व शिक्षणापेक्षा अन्न जास्त महत्वाचे आहे म्हणून धान्य पिकवणाऱ्याला, म्हणजे शेतकऱ्याला, एक बांटा ज्यादा मिळायला पाहिजे. भुकेने बेअर झालेले व्यापारी व शिक्षक त्याच्या व्यवसायास कमी लेखणार नाहीत.

शेतकऱ्याचे हे बोलणे ऐकून शिक्षक म्हणाले, “तुमच्या ह्या म्हणण्याला उत्तरदाखल मी एक गोष्ट सांगतो. एका गांवात एक धनिक राहत होता. त्याला तीन मुलगे होते. ते तिथे उगाडपणा करत इकडे तिकडे हिंडत असत त्यांच्या

उगाडपणापूर्ण मुळत्याच वडाल आनंद झाला होणे.

धनिक म्हातारा झाला होता. तो मरताक्षणी त्याची मुले कांही तासांतच त्यांच्या मालमतेची विल्हेवाट लावतील. हे टाळण्यासाठी धनिकाने एक उपाय शोधला.

त्याने आपल्या मुलांना वेगवेगळे बोलावून त्यांना आपले मृत्यूपत्र दाखवले. त्यांत असे लिहीले होते की त्याच्या मृत्यूनंतर त्याच्या मालमतेचे चार बांटे होतील. त्याच्याकडून ज्या मुलाला अंगठी मिळेल, त्याला एक बांटा अधिक मिळेल. धनिकाने सगळ्या मुलांना हेच सांगितले, “मुला, तू जर जबाबदारीने वागलस तर ती अंगठी मी तुलाच देईन.”

कांही दिवसांनी धनिक मरण पावला. पंचांनी एकत्र बसून मृत्यूपत्र वाचले. त्याच्या मालमतेचे चार भाग केले. नंतर त्याच्या मुलांना बोलावून विचारले, “तुमच्यातील कोणाला

आपल्या बहिःकांची अंगठी मिळाली आहे?”

एकाने अंगठी दाखवत म्हटले, “मला अंगठी मिळाली आहे.” दुसऱ्याने व तिसऱ्याने पण आपल्या अंगठ्या दाखवल्या. बहिःकांनी एक दुसऱ्याच्या अपरोक्ष सगळ्यांना अंगठ्या दिल्या होत्या. तिन्ही अंगठ्या सारख्या होत्या.

निरुपायाने पंचांनी मालमता तिघांत सारखी बाटून दिली.” गोष्ट सांगून शिक्षक म्हणाले, “आपल्या तिघांचे व्यवसाय उत्तम आहेत. याच विचार करायची गरज नाही. त्याचप्रमाणे आपल्या तिघांची भूकण सारखीच आहे.

एका वावसायिकाला जास्त आणि दुसऱ्याला कमी भूक लागत नाही. म्हणून आपण या फळाचे सारखे बांटे करूया.”

शेतकऱ्याला आपल्या आधाशीपणाची लाज वाटली. त्याने फणसाचे सारखे तीन भाग केले. तिघांनी ते खाऊन आपली भूक भागवली व ते तिथून फुटे निघाले.

जरूरीपेशां जास्त अिलाज

देम वैश काशीवासेला गेले असताना योगायोगाने झेले. अनीदर ज्या दोघांनी खूब अवलंब घेऊन मारल्या, परंतु रोचरी ने आपला व्यवसायावरचंही नोवू लागले.

"सगळ्या देगात शांतविक्रम घेणं चे निदान करून फार पुढील काम जतने." पहिल्या वैशाने आपल्या अनुयायांवर मोठ्याना समित्त, "आपल्या देशांत एक फार मोठी विचित्र प्रथा आहे. पुरातन नसल्यास जर राजा मृत्यू पावला तर राजाच्या हत्तीच्या खंडित एक पुष्पमाळा अडकवली जाते आणि हत्तीला मोकळे सोडल्यात येते, ज्या कुणाच्या मळ्यात तो हत्ती तो माळ घालतो, तो आपला राजा होतो. आपल्या राजासाठी पुरस्त्तान नाही.

"आमच्या नगल्या वैशींभर एक लक्ष्मिक्रिया आहे. त्याला प्रम झाला आहे मी राजा लीकरा भरणां आहे. आणि तो सज्जदाचा हत्ती त्याच्याच गज्येत नी माळ घालणार आहे. त्याला मादमला लागलं की आता कोणत्याही क्षणी तो राजा नसण्याची शक्यता आहे. त्याच्या या प्रमिहपणाचं रूपान्तर वेळेप्रमाणे झालं. जवू काही तो राजा झाला आहे अशा वडने त्याचे वागणें पुढे झाले. त्याच्या रोगाचे निदान करतना त्याचे अर्धवडीव त्याला घेऊन आले. मी पांच वर्षे त्याच्यावर उपचार केले आणि मोठ्या मुष्किलीने त्याचे येव येव केले."

"आता अर्ध त्याचा प्रम दू झाला आणि त्याला समवर्त की तो राजा नाही, एक लांकूटोळ्या आहे. मी ठीक सांगितलं ना?" दुसऱ्या वैशाने विचारले.

"हो, मेस्तरा त्याच वेळेला राजाचा मृत्यू झाला आणि राजाच्या हत्तीने नेमकी त्याच्याच गज्येत नी माळ घालली." पहिला वैश म्हणाला.

"फारच अद्भुत की!" अस म्हणत दुसऱ्या वैशाने कुठकी बजवली.

"आणि रंतरचे ऐका! आणखी एक भड आश्चर्य झालं बरो त्या लक्ष्मिक्रियाने ती गज्येत नी गुंदा माळ फेंकून दिली, आणि तो "मी राजा नाही!" असं ओरडत झुकलेला पळ लागला.

त्यानंतर फोडी लोकांनी जंगलात लांकूटे तोडताना त्याला पाहिलं. "काय मलापूर्वी आहे हा" असं म्हणून ते त्याला खूतगले. "हे त्याचे पुर्वीय, गव्ही तर कुलं फक्त म्हणणार!" असं म्हणून पहिला वैश धराला, नि दुसऱ्या वैशाने लक्षपूर्वक पाहू लागला.

"असं म्हणतात की बुद्धीदोषीत कर्मामुसार बरवते. तुमच्याकडून चिकित्सेत काही चूक झाली असेल असा विचार तुमच्या मनांत रुढी आला होना का?" दुसऱ्या वैशाने विनयपूर्वक विचारले.

"माझ्या मनांत दुसऱ्या विचार आला होता असं नव्हे, तर अजूनही मी विचार करीत असतो की हा उपचारांत कोणती कुडी राहिली होती?" पहिल्या वैशाने विचारपूर्वक सांगितले.

"माफ करा हा पण मला वाटतं आपण जरूरीपेशां जास्त अिलाज केला असेल." दुसऱ्या वैशाने सांगितले. - विरध

यक्ष पर्वत

7

(नमस्कार आणि त्याच्या शिष्यांना अस्वलाचे कातडे पालातेंत लोक त्या गेल्याने घेऊन गेले. खड्गवर्मा व जीवदत्ता एका डिकोर्मी घा येत होना त्या जागी पोचले. जेव्हा त्यांना कळलं की हा भुयारी किट्टा आहे. तेव्हा त्यांनी आरा प्रवेश केला. मनुष्याच्या माणसाने त्यांना यकठले आणि त्या दोघांना एका भुयारी मणान्स, वाड्ये होते त्या काड्याजवळ घेऊन गेले. त्यापुढे...)

सगळीकडे अंधारच अंधार होता. अस्वलाची कातडी पांघरलेल्या माणसांनी खड्गवर्मा व जीवदत्ताला भुयारातून काडी अंतरावर नेले. रंतर ते एका जागी थांबले. त्यांच्यापैकी एकवण आपल्या साथीदाराला म्हणाला, "अरे बाबा, या दोघांना बहुतेक वाटतय की लांढऱ्यांचा फला म्हणजे आरामस्थान आहे. पूर्वी आपण ज्यांना ज्यांना इथे फकडून आणत होतं, ते सगळेजण लांढऱ्यांचे जोरड्ये ऐकून भीतीने थरथर कांपत होते. तो कडा कसा आहे ते एकदा यांना दाखवायचं का आपण?"

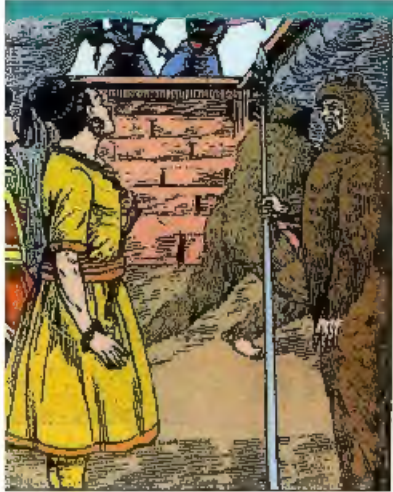
"ठीक आहे, थल, त्यांना जरा त्याची गंमत कळू देच. "दुसऱ्या माणसाने सांगितलं. पहिल्या

माणसाने सांगलीच गुहेच्या बरची तोखंडी सांखळी आपली पुरी नाकड पणाला लावून ओढली. दुसऱ्याच क्षणी एक शर उडवले आणि त्यामुळे भुयारांत उजेड पसरला.

त्या उजेडांत जीवदत्ताने भुयारी वाट नीट स्पष्टपणे पाहिली, आणि तो म्हणाला, "खड्ग, हे बीळ खदान आहे अशी आपली चुकीची समजूत होती. हे तर खूपच मोठे आणि प्रशस्त आहे. इतके लोक आत राहू शकतील अस बाहेरच्या लोकांना समजणारदेखील नाही."

त्या बोलण्यावर अस्वलाचे कातडे पांघरलेला माणूस जोराने हंसायला लागला आणि म्हणाला,

"बाबाबा"

“तू फारच बारकाईने पाहातो आहेस. जर तुम्ही दोघे एका आठवड्याच्या आंत लांडग्यांच्या तावडीतून सुटलात, आणि या भुयारी मार्गापर्यंत पोहोचू शकलात, तर गुरू भट्टाकाच्या सेवेत सारं आयुष्य घालवू शकतास.”

खड्गवर्मा व जीवदत्ताने उघडया दारातून बाहेर पाहिले. तिथे मोठ्या वडाबारा फूट उंचीच्या वरडीवर एक मोठा खडक होता. त्यावर दोन माणसं बसलेली होती. त्यांच्या हातांत जंभिये होते. खाली उभे राहून त्यांना खाण्यासाठी अर्धा हाकेच्या लांडग्यांना ते आपले सुरे दाखवून चिडवीत होते. लांडगे उडी मारून येऊ नयेत म्हणून त्यांना दटावत होते. काही लांडगे केकाटस सैरावैरा फिरू लागले. “त्यांच्याकडे पाहून असं वाटतंय, की त्यांच्यापैकी एक समरबाहू असावा.” जीवदत्त म्हणाला.

ऑगस्ट २००१

“हा कोण बाहूबिहू आहे ते आम्हाला ठाऊक नाही, पण एवढे मात्र नक्की ठरूंक आहे की त्याला आणि त्याच्या सहकाऱ्याला थोड्याच वेळांत लांडगे फाडून खातील आणि संपवतील. तुम्ही दोघेही त्याच कड्यावर जाणार आहात. त्यांची होईल तीच गत तुमचीही होईल. देखी वृक्षेवरीच्या कुपेने जर तुम्ही बाँचलान मि परत आलात, आणि मष्टूक गुरूच्या सेवेत....”

त्याचे बोलणे लोडत जीवदत्ताने त्याला सटकवले. “पोपटारसारखा तेचतेच बोलून आपल्या गुरूच्या नांवाचा जप करू नकोस. आम्हाला त्या खडकावर पोंचायचं आहे, होय ना? आम्ही जरूर तिथे जाऊ. तू आपल्या तुझा मार्ग बघ.”

“इतकं धाडस? तुम्ही स्वतः त्या कड्यावर जाणार?” अस्वलाचे कालडे पांघरलेल्या माणसाने आश्चर्यचकित होऊन विचारले.

“आता सग की तू आम्हाला तिथे कसा पोंचवणार आहेस?” खड्गवर्माने विचारलं.

“तुम्हाला मरण्याची एवढी डार झालीय का? तर मग चला आमच्याबरोबर!” असं म्हणून ते दोघे भुयारी मार्गातून त्यांना आणखी थोड्या अंतरावर धेऊन गेले. तिथे त्यांना चौकोनी आकाराची एक मोठी दगडी शिळा दिसली. त्या शिळेला बट्ट बाँचलेली लोखंडांची एक तार अस्वलाचे आपली सारी ताकद पणाला लावून खेचली. त्यामुळे ती शिळा तिथून सरकली. जीवदत्ताला आता लांडग्यांच्या खडकावर हातांत भाले घेऊन उभा असलेला समरबाहू व त्याचा साथीदार दिसला. दगडी शिळेचा सरकताना

10

चाशोबा

होणारा आवाज ऐकून समरबाहू ओरडून म्हणाला, “अरे चंदू! भुयाराच्या पोटांतले लांडगे आता वर येत आहेत बरं का!”

खड्गवर्मा व जीवदत्ताने त्यांना सांगितलं, “आम्ही लांडगे नाही आहोत. तुमच्यासारखीच माणसं आहोत. घाबरू नकोस, समरबाहू. आम्ही तुझे मित्र आहोत.” खड्ग जीवदत्ताला तिथे पाडून समरबाहू आश्चर्याने थक झाला. तो कांही बोरणार तेचदयांत त्या अस्वल्याने कळीची दगडी फरशी वर उचलून भुयाराचा मार्गच बंद करून टाकला. तो पुढे म्हणाला, “अरे, तुम्ही सगळे मित्र आहात ना? तर मग मिळूनच सगळे लांडग्यांची शिकार वनून जा ना!”

जीवदत्ताने समरबाहूची पाठ धोपटून त्याला धीत दैत म्हटले, “तुमच्याबद्दल स्वर्णाचारीकडून सार काही आम्हाला कळतंय. आपण या लांडग्यांपासून जरूर आपला वचाव करू आणि आपल्या ठिकाणी परत जाऊ शकू. माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेव.”

तेचदयांत एक भुकेला लांडगा छहिंग मारून वर येण्याचा प्रयत्न करू लागला. खड्गवर्माने वांकून तांबडतोब आपली तलवार उगडली आणि लांडग्याच्या डोक्यावर वार केला. नंतर त्याची मानगूट पकडली आणि त्या मेलेल्या लांडग्याला कड्यावर फेंकून दिला.

जीवदत्ताने खड्गवर्माच्या साहस व नैपुण्याची प्रशंसा करीत म्हटले, “खड्ग, तू तर कमातच केलेस.” नंतर त्याने समरबाहूला विचारले, “हे अस्वलाची कातडी पांघरलेले या लांडग्यांना केव्हा अस्वलाची कातडी पांघरलेले या लांडग्यांना केव्हा खावला घालतात, ते माहिती आहे का रे तुला?”

चाशोबा

“ते सूर्योदय आणि सूर्यास्ताच्यावेळी या कूर प्राण्यांना जनावराचं मांस खायला घाबतात. त्यासाठी, तीं समोर दिसते आहे त्या भितीमधे एक दरवाजा आहे, तो ते उघडतात.” समरबाहूने सांगितलं.

थोड्या वेळानंतर जेव्हा सूर्योदय होणारच होता, तेव्हा लांडगे जोरजोरांत ओरडायला लागले. भुयारी मार्गाच्या बाजूच्या दरवाज्याखाली ते वाट पाहू लागले.

जीवदत्ताने खड्गला तो दरवाजा दाखवून म्हटलं, “याचा अर्थ असा झाला की अस्वलाची कातडी पांघरणारे दरवाजा उघडून आता लांडग्यांना मांस खाऊ घाबतील. तेव्हां भाल्यातून एक वाण काढून त्या दरवाजावर आपला नेम धर.”

जीवदत्तच्या सांगण्यानुसार खड्गवर्माने धनुष्यावर बाण लावला आणि तो खडकावर नीट

11

ऑगस्ट २००१

बसला. दोनचार क्षणानंतर भुयारी मार्गावरचा दरवाजा उघडला. दोन अस्वलांची कातडी पांघरलेल्यांनी लेपल्या भरून मंज आणले होते. त्या लांडग्यांपुढे ते फैकणार होते, तेवढ्यांत खड्गवर्माचा बाण त्यांच्यापैकी एकाच्या ओक्यावर लागला, आणि तो धातवात जमिनीवर पडला. त्याच्याबरोबर दुसरा अस्ववल्या आणि त्याच्या हातांतली टोपलीही भुयाराच्या मार्गात पडली.

बघताबघता भुयारात गडबड सुरू झाली. त्यावेळेला गुरु भल्लूक वृकेश्वरीदेवीच्या सन्मुख पक्षासन थावून ध्यानमग्न होता. या गडबडीने त्याचे ध्यान भंग झाले. तो चिडला नि उठून उभा राहिला. तो जोरात ओरडून विचारं लागला, "हे सारं काय चाललं आहे? कसला गोंधळ माजलाय? काल पकडलेल्या दोघा तरुणांना कोणो खात आहेत ना?"

त्याच वेळेला तिथे पळतपळत तिथे एक माणूस आला, तो भीतीने धरधर कांपत होता. तो म्हणू लागला, "गुरु भल्लूक, मोठाच अनर्थ झालाय! लांडग्यांच्या कड्यावर बसलेल्या एकाने आपल्या माणसाला ठार मारलंय."

डोळे लाव करीत गुरु भल्लूक खेकसला, "त्याची ही हिंमत! अरे, त्याला ठाऊकच नसेल की वृकेश्वरीदेवीचा प्रिय भक्त आहे, आणि माझे शक्तीसामर्थ्य अफाट आहे. आता या क्षणी त्या दोघांना आपल्या शूळीने गी मृत्यूलाकांतच पाठवून देतो." असं म्हणत तो त्या कड्याच्या दिशेला वळला.

थोड्याच वेळांत तो भुयाराच्या दारानवळ पाँचला आणि कड्यावर उभे असलेल्या दोघांजणांना पुकारून म्हणाला, "अरे पाखंड्यांनो, तुम्ही वृकेश्वरी देवीच्या एका भक्ताला मारून फार मोठा अपराध केला आहेत. आता माझ्या भात्याने तुमचा शेवट करून करून." त्याच्या आज्ञांत कर्करापणा भरलेला होता.

जीवदत्ताने मंत्रदंड आपल्या हातांत घेतला आणि हंसतच सांगितलं, "अरे गुरु भल्लूक, तू तर भल्लूक आहेस ना! तू कुणा भल्लुकेश्वरी देवीची पूजा करायला करतो आहेस? ऐक, मी खड्गवर्मन उतरतो आहे. आणि भुयारी मार्गाच्या दरवाजाच्याजवळ पाँचतो आहे."

समजवून जीवदत्ताला थांबवून म्हटलं, "असं करू नका, भुकेल्या लांडग्यांच्यापेठून त्या भल्लूक गुरुच्या बयळ तुम्हाला जायचं आहे. पण हे फार घोस्याचं आहे. भल्लूक मंत्रतंत्राच्या बाबतीत

भक्ताच कुशार आहे, तो सधन तुम्हाला संपवून ठाकू शकेल."

खड्गवर्मनने आपली तलवार उचलून म्हटले, "समजावा, या शाळात आणि चौवदाच्या दंडात किती अद्भुतशक्ती आहे ते तुला ठाऊक नाही. भल्लूकगुल्ला भ्यायची आपल्याला जरूर नाही."

भुयाराच्या वाटेत गुरुभल्लूक उभा असलेला जीवदत्ताने नीट पाहिला, आणि खड्गवर्मनाला तो म्हणाला, "खड्ग, इथून बाहेर निघण्याचा एकच उपाय आहे असं वाटतं. ज्याप्रकारे आपण प्रथम जंगलात यक्षपूराचा राजा व तिथल्या सिंहांची शिकार केली, त्यासाठी आपण जे उपाय वापरले, तेच उपाय पुन्हा सपराम्यचे आणि या लांडग्यांची शिकार करू या आणि भल्लुकगुल्लाच्या त्रिळांत खड्गवर्मन निर्माण करून ठाकू! गोंधळ माजवू!" "तर मग उशीर कशासाठी?" खड्गवर्मनने उत्साही स्वरात म्हटले.

जीवदत्ताने धापुढे बाघ करायचं ते प्रथम खड्गवर्मनाला समजावलं. मंतर त्याने हळू आवाजात त्याला सांगितलं, "प्रथम त्या मेलेल्या लांडग्यांना आपल्या खांद्यावर घ्यायचं. भुकाळलेले लांडगे मेलेल्या लांडग्याचं मांस खावला आपला पाठलाग करतील, तेव्हा आपल्या तलवारीच्या धारेची मजा त्यांना चाखू घ्यायची!"

"जीव, अरे किती वेळ समजवून सांगतार आहेस? हे मेलेले लांडगे किती वेळ आपल्या खांद्यावर घेऊन फिरायचं?" खड्गवर्मनने विचारलं.

"आपण आता या कड्यावरून खाली उतरं या, तू कड्याच्या चवू बाजूनी पळत राहा, आणि चांदोबा

बाह्यनीत जास्त लांडग्यांना आपल्याकडे आकर्षित कर, मीही तुझ्या पाठोपाठ पळत येतोच, त्यानंतर...."

जीवदत्ताचे बोलणे पूर्ण होण्यापूर्वीच खड्गवर्मन म्हणाला, "अरे गुरु भल्लूक, आम्ही तुम्ह्याकडेच येतो आहोत. तू आणि तुझी वृकेश्वरी, तुमचे प्राण तुम्हाला वाचवायचे असतील तर तुम्ही भुयारी किल्ल्यातून पळून जा." असं ओरडत त्याने कड्यावरून उडी घेतली. त्याच्याबरोबर जीवदत्तानेही खाली उडी मारली.

ही दोन पाणसो आपल्याकडेच येत आहेत हे पाहून उपाशी लांडगे त्या दोघांकडे पळत येऊ लागले. खड्गवर्मनही कड्याच्या पायथ्याजवळ वेगाने पळायला लागला, त्याचा पाठलाग करीत लांडगेही त्याच्या मागीमाग पळथला लागले. त्यांच्यामागून आपल्या मंत्रतंत्राच्या मदतीने

जीवदत्त लांडग्यांना खाली पाडत होता आणि स्वतःही पळत होता.

भुयाराच्या दारांत उभा राहून भल्लूक हे सारं पाहून होता, ती उत्सहाने ओरडायला लागला, "हा सगळा वृकेश्वरी देवीचा महिमा आहे, तिने आपल्या शत्रूंची बुडी भ्रष्ट करून टाकलीय. त्यांना मूर्खपारखं यागायला लावलेय ती! त्यांना ती आपल्या लांडग्यांच्या तोंडचा घास ती केव्हांच घेवून टाकील " असं म्हणून भक्तीभावनेच्या अवेगानं त्याने आपले डोळे बंद केले.

हो चांगली संधी आहे असं खड्गवर्मा व जीवदत्ताला वाटलं. जीवदत्ताने त्यावर म्हटलं, "खड्ग, हा चांगलाच मोका आहे. भल्लूक भक्तीच्या धुंदीत आहे." खड्गवर्माला त्याचा इशारा समजला, आणि त्याने तो मेलेला लांडगा डाव्या हाताने उचलून भल्लूक उभा होता त्या भुयाराच्या दारांतच फेकून दिला. आपले भोजन ऑगस्ट २००३

तिथे फेकलेले पाहून चारपांच लांडगे त्या दाराच्या दिशेने उड्या मारतच पळत सुटले.

भल्लूक डोळे मिटून देवीचे ध्यान करण्यांत मग्न होता, तेवढ्यांत त्याच्या अंगावर तो मेलेला लांडगा अचानक पडला, आणि त्या लांडग्यावर ताव मारण्यासाठी तालचावलेले चारपांच लांडगे ही भल्लूकवर तुरटून पडले.

गुरुभल्लूक भक्तीने धरं धरं कापतच उठला. त्याने पाहिलं की काही मुकेले लांडगे मेलेल्या लांडग्याचे मांस खात आहेत. एक भुकाळू लांडगा इतर लांडग्यांच्या गर्दीत पुढे होऊ शकला नव्हता. म्हणून गुरगुरत भल्लूककडे वघत होता, त्याचे लक्ष भल्लूकावरच केंद्रित झाले होते.

भल्लूकाने कोच जापला शूळ उचलून घेतला आणि त्या लांडग्यावर नेम घालून तो म्हाणाला, "वृकेश्वरी देवीच्या त्रिप भक्ताला खाऊन टाकायची इच्छा धरतोस काय?" असं म्हणत चांदोबा

तो मार्गेमार्गे जाऊ लागला आणि भुयारी मार्गातून तो मार्गच्यामार्गे पळून जाऊ लागला. भल्लूकचे धुटे कापय झावे आहे, तो मेला आहे की जिवंत आहे, हे काही इकडे खड्गवर्मा व जीवदत्ताला ठाऊक नव्हते.

"खड्ग, आपण इथे उभे राहून काही फायदा होणार नाही. भल्लूक मेला आहे की जिवंत आहे ते आपल्याला ठाऊक नाही. भुयारांत जे लांडगे शिरले आहेत, त्या सर्वांना त्या दुष्टांच्या मनांत भीती निर्माण केली आहे. तुला तो गोंधळ आपण ऐकू येतो आहे ना?" जीवदत्तने विचारलं.

"कां नाही? चांगलाच पेकायला येतोय. आत्तापर्यंत ते सगळे मागुबाई भुयार सोडून गेलेले असतील. गुरुभल्लूकाला तर आपण जिवंत सोडता कामा नये." खड्गवर्माने सांगितलं.

"तु मग उशीर करायसाठी? आपण सर्वजण भुयारी वाटेनेच आंतल्या गुहेपध्दै पोहोचू या. समरबाहू आणि त्याच्या साथीदराला इथंच सोसाव." जीव म्हणाला.

खड्गवर्माने बोलबल्याबरोबर समरबाहू आणि त्याच्या साथीदार लांडग्यांच्या कड्यावरून खाली

उतरले आणि खड्गवर्माजवळ गेले. जीवदत्त त्यांना म्हणाला, "समरबाहू, आपल्याला वरच्या दारातून गुहेत शिरायचे आहे."

समरबाहूने चारी बाजूला एकवार नजर टाकली आणि तो घाबरून म्हणाला, "आपणा चौथेजण मिळून शत्रूला मारू शकू का? इथूनच परत वळून आपण जर जंगलात परत गेलो तर जास्त थंड होईल. इकडून जंगलात परत जयला पुखादा रस्ता आहे की काय ते प्रथम वाहायला हवं."

"बाबरं बकोरा हं समरबाहू! हा लांडग्यांचा कडा आहे. इथून बाहेर जायचं असेल तर आपल्याला या बोगदातूनच जायला हवं. त्यातूनच आपल्याला बाहेर जाता येईल." असं म्हणून जीवदत्त उठला आणि भुयारी मार्गावरच्या दाडाक चढला, त्याच्यापासोपाठ खड्गवर्माही तिथे पोचला.

समरबाहू व त्याचा साथीदार यांना आता काय करावे त्याचा निर्णय ठरवता येईना. तेवढ्यांत चे सांडगे बाहेरच दहिले होते ते जिभल्या चारट या दोघांना फाडून खावे म्हणून यांच्याजवळ येऊ लागले. (क्रमशः)

चांदोबा

15

ऑगस्ट २००३

परिवर्तन

फार फार पूर्वी काळात महाजन नांवाचा एक मोठा व्यापारी होता. आपल्या घरात तो पाच ब कुशल होता. इतकेच नव्हे तर न्यावाने निवाडा करण्याबाबत तो प्रसिद्ध होता.

दूरदूरच्या गांवातून जात्येव सोपा आपसांगले तरे, भांडणे मिटवण्यासाठी त्याच्याकडे येत असत व महाजनचा निकाल ते मान्य करीत. अशा प्रकारे लोकामध्ये त्याचे नांव जादराने घेतले जात होते.

महाजनच्या मुलाचे नांव होते शंभू. पित्याच्या एकदा मुज मूलात उतरला नव्हता. परंतु श्रमंताच्या मुलांमध्ये असण्याचे सारे लुगुण मात्र त्याने आपल्यात केले होते. अदाहरणार्थ, चालू पिणे, सुगार खेळणे वगैरे. परा बाईत सवयीपासून त्याला दूर करण्याचे महाजनने खूप प्रयत्न केले, पण ते सारे निष्फळ ठरले. आपल्या दुर्जनमाने पित्याच्या नांवाला शंभूने कालिमा कासला.

आपल्या मुलाबद्दल महाजनला सतत काळजी वाटत होती. एकुलता एक मुलगा असल्यामुळे महाजन त्याला कठोरपणे शिक्षाही करू शकत नव्हता. कारण शंभूचा स्वभाव बाईट नव्हता.

पित्याबद्दल त्याच्या मनात अह्मा व प्रेमभाव होताच. पण पित्याने सांगितलेल्या चार हिताच्या

गोष्टींकडे तो सोपेसरपणे वृत्त करीत असे. म्हणून तो बाईट संनयीच्या पूर्णपणे आहारी गेता होता.

महाजनने खूप विचार करून एक धाडसी निर्णय घेतला. काही दिवस जर तो शंभूपासून दूर राहिला, आणि पित्याकडून मदत मिळवत नाही झाली की कदाचित शंभू ताळ्यावर येऊ शकला असता. अशी महाजनला आशा वाटत होती.

एक दिवस महाजन शंभूला म्हणाला, "एक बाळा! मी आता व्यापाऱ्यासाठी दूर स्मृताफरीकडच्या काही देशांत जाणार आहे. म्हणून माझ्याजवळ जी काही धनदीलत आहे ती मी बरोबर घेऊन जातो आहे. मी केव्हा परत येईन ते आतातरी मला सांगता येणार नाही."

हे ऐकून शंभू कासवीस झाला. त्याने पित्याला विचारले, "इथे ऐसे नसले तर पाशी गुजरण करी होईल?"

"अरे बाळ, त्याच्यासाठीच तर मी जातो आहे ना! जास्त वेळे मिळवायचे, तर आपल्याजवळ भांडवल आणायला नको का? तरी पण तू काळजी करू नकोस. तुला जी रक्कम लागेल ती माझ्या मित्रांकडून कर्जात घे. मी मार आल्यानंतर सारे कर्ज भेडून आर्कीन." असे सांगून काही दिवसांनंतर महाजन प्रवासास गेला.

बडीत गोवात नसल्यामुळे शंभूला वाटले आता त्याला हवी तशी प्रकामांनी करता येईल. त्याच्या उधळेपणाला आता उत आला. जिवंतजिवे कर्ज मिळत होते तिथून तो कर्जासाठी उत्सवदार करीत असे.

पण काही दिवसांनंतर व्यापार्यानी शंभूला कर्ज चायचे नव्हतारले. तरीही शंभूने त्याची फिकी बळगली नाही. थोडते काही उंची सामान च बागिने भिडून त्याने आपला बेसुमार खर्च चालूच ठेवला.

त्यामुळे शंभूकडे बोन नाबिक घेतायल आले आणि त्याला म्हणाले, "काय तब, काय ति कस सांगावचं तुम्हाला? काही दिवसांपूर्वीच तुमच्या वडिलांचे जादल पाचळांत सोपवून मुवाले. सगळा माल समुद्रांत उड झाला. आम्ही दोघेवण फसावला जीव बांधवून परत येऊ शकलो." हे सांगतांना त्या बोवांगारी अर्भू आपलत नव्हते.

ही बातमी ऐकून शंभू एकदम श्वाबला, व धर्यर कांपू लागला. आता आपले काय होणार आहे हे त्याला कळलेना. उत्तराच सत्य परिस्थिती त्याला कळून चुकली.

महाजनच्या मृत्यूची बातमी समजल्यानंतर नारातते व्यापारी आपापले कर्ज वसूल करण्यासाठी शंभूकडे येऊ लागले. ते कर्ज फेडण्यासाठी शंभूला आपले राहारे धर सोडून बाकी सारी मालमता विकावा लागली. तरीही कर्जदारांची वेणी संपली नाहीत. उरलेले कर्जदार पैसांची वसुली करण्यासाठी येतच राहिले.

शंभू धारलून गेला. त्याने वडिलांकडे वेगे असलेल्या शिशोवाच्या बह्या शोधायला सुरुवात केली. वडिलांनी नव्याच जणांना कर्जात रक्कम दिलेल्या होत्या. शंभूच्या मनात आशा पालवली. त्या कर्जात रक्कम वसूल झाल्यासाठी शंभूने आपल्या नोकरीला पाठवले, पण एकावेळी रक्कम परत दिली नाही. उखट त्यांनी सांगून पाठवले की त्या रक्कम शंभूच्या वडिलांजवळ केव्हाच परत दिलेल्या होत्या. तरा नहीच्या पावत्याही महाजनने सर्वांना दिल्या

चांदोवा

होत्या. त्या पावत्या प्रत्येकाजवळ सुरक्षित होत्या.

आपल्या पित्याने दिलेली कर्जे जेव्हा वसूल झाली नाहीत, तेव्हा शंभूच्या मनात शंका निर्माण झाली. त्याच्या वडिलांनी त्या रक्कम वसूल झाल्याची पक्की निवड का पडली असावी? त्या पावत्या मकली असाव्यात, असे वादून शंभूने त्या पावत्यांवरचे हस्ताक्षर तडाकडून पाहवून घेतले. पण ते अजब महाजनचेच होते असे त्यानी मत झिले.

शंभू उरलेले कर्ज चुकते करू शकला नाही. कर्जदारांनी त्याच्याकडे येणेजाणे, बंद केले. त्याबरोबर शंभूचे जुने रैनी मिचही त्याला ठावू लागले. शेवटी नारातच्या सगळ्यांनी त्याच्याशी मोतणे चालणे बंद केले. सर्वांनी आपल्याला वाळील टाकले आहे असे त्याला वाटायला लागले. त्याचा फक्त नाईट वाटत होते. त्याच्या विचारसरणीमध्ये एकाएकी फार मोठे परिवर्तन झाले. अज्ञपर्यंतचे आपले वेगवेगळे जीवन हे एक बाईट स्वप्न होते जसे त्याला वाटायला लागले. त्यानंतर त्याने आपली राहाणी बदलली. एखाद्या साध्या, गरीब गृहस्थासारखे राहण्याची सवय त्याने

स्वतःला लाबती. कष्ट केल्यानां त्याला वारू लागलं, की हेच खरू वीवन, काम करिनांत त्याला येवज्याच अर्माद मेळायला लागला.

त्याच्यानंत कांही दिवसांची शंभूचा बाळदिवस आला. आपला वाददिवस साजरा व्हाया असा विचारलेखील शंभूच्या मनांत नव्हता. परंतु त्याच्या मनाविरुद्ध त्याचा बाळदिवस साजरा होण्याची चिन्हे दिसू लागली. कांही लोकांनी येऊन शंभूचे घर जरा वेगळ्या दंगाने सजवले. आभिषेक दिवसें नव्हते तरीदेखील त्याचे मातलग व स्नेही येऊन ठेवले. शंभू जातचवचकितच घाला. तारांतले सारे ओळखीचे व्यापारी त्याच्या घरी येऊन बसले.

शंभूला आश्चर्य वाटले आणि त्याचबरोबर खूप जलंबही झाला. या सगळी त्याच्याकडे येण्याचें कारण त्याला ठाऊक नव्हतें. पण त्या स्मृतीला माझून शंभूला आपल्या बहितांनी तीव्रतेने अठकत झाली; व तो कासावीस झाला. त्याच्या ओळ्यांतून साहाय्यदे अर्धे कांही केल्या धमनात.

तेवढ्यांत बाहेरून आंत येऊन, महाजनने शंभूला निघी वारली. शंभूचा आपल्या ओळ्यांवर निस्कार रतेना. तो गडिलाकडे स्वतःच बसला. "होय रेठा! मी जिवंत आहे. मी प्रत्येक क्षणीं तुझ्यावर नक्ष ठेवून होतो. तुझ्या स्वयमर्मांत हे परिवर्तन जालण्यासाठीच

मला हे नाटक रचाने सांगलें." महाजन म्हणाला.

शंभूने आपल्या भित्तीचे पाज धरले व तो म्हणाला, "बाबा, मी आजपर्यंत तुमच्या मनाचा किती घातना बिल्या आहेत. ही गैष्ट मला वात्ता कळते आहे. माझें मी जसे कधी करणार नाही मला शमा करा."

जाणवने महाजनचे डोळेही नालाकले. ते पावून शंभूने मान खाली घालली तो म्हणाला, "माझ्यांत बदल तर झाला आहे, पण बाबा, अन्ता आपण गरीब आहोत, आपली सारी घनसंपत्ती कर्निकेचीसाठी कर्नदारांच्या ताब्यांत आहे. तुमच्या सुखा असलेल्या पावत्याही त्यांनी मला दाखवल्या आहेत. तुम्हीही पुन्हां एकदा त्या तपासून पाहा." महाजन हसून म्हणाला, "ती सारी पत्रे व पत्रवल्या माझ्यावर्तनेच तयार केलेल्या होत्या. तें सर्व कापड पत्र बगावट आहेत. तुझ्याजवळ रोख पैशे शिष्टाक असूं नयेत म्हणून मला हा सारा खडासोप करावानागला. आपली सारी संपत्ती माझ्याजवळ सुरक्षित आहे."

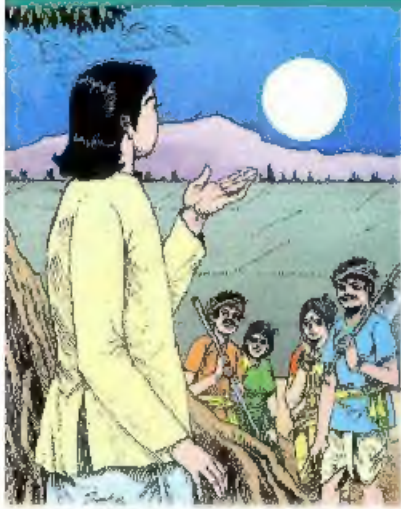
आपल्या बहितांनी अतिशय सूक्ष्मपणे आपली संपत्ती सुरक्षित ठेवली आणि शंभूला नुकसानीतून बाळवले म्हणून शंभू फारच खूब झाला. तेव्हांपरसून आपल्या बहितांच्या सल्यानुसार वारून तो जीवनांत चरतरी झाला.

वेताळ कथा

पंडिताची ओळख

निश्चयाचा पत्ता विक्रमार्क पुन्हा त्या प्राचीन वृक्षाजवळ गेला. त्याने आकाशकम ते प्रेत खाली उतरवले आणि असल्या खाद्याक घेतले. निमूटपणे तो त्र्यशानाच्या दिशेने जाऊ लागला. तेव्हा त्या प्रेतांत असलेल्या वेताळाने म्हटले, "राजन, तुझ्या मनोवैर्याचे मला कौतुक वाटते आहे. तूं किती कष्ट सहन करीत आहेस, मी तुला वारंवार श्रास देतो आहे, तुझा मौन-धर करण्यांत मी सफल होतो आहे, पण तूं कांही माषर घेण्याचे मनाक घेत नाहीस. तुला या अंधाराची चिंता नाही किंवा त्या शयानक स्मशानाची भिती वाटत नाही. इतका वेळ पाहिल्यानंतर-देखील माझ्या अजून लक्षांत येत नाही की तुझे लक्ष्य काय आहे, कुणाला मदत

करण्यासाठी तू इतकी संकटे झेलतो आहेस? कारण इतका त्रास सोसून होणारी तुझी दयनीय स्थिती पाहून माझं मन कासावीस होतं. मला समजत नाही की यामार्गे कोणते असे कारण आहे की त्यामुळे तू इतका त्याग करण्यास उतावीळ आहेस? तू आपले गुरू किंवा पंडित यांच्यासाठी तर इतके श्रम करीत नाहीस ना? कारण मी निश्चितपणे सांगतो की हे गुरू आणि तथाकथित पंडितगण स्थितीबद्दीचे नसतात. त्यांच्यात व्यवहारदक्षता मुळीच नसते. त्यांच्या नसानसांत स्वार्थ आणि अहंकार भरलेला असतो. त्यांच्या शिष्य वा भक्तांपैकी जर कुणी श्रोवरीचे किंवा प्रतिभावंत असले तर हे गुरूजन त्यांचा भत्सर करतात. त्यांच्याशिष्यी शत्रुभाव ठेवतात. त्यांच्या पाण उलारा करणाऱ्यांचा प्रयत्न करतात. त्यांची ही अशी क्षुद्र मनोवृत्ती असल्यामुळे त्यांचा उत्कर्ष होत नाही. उदाहरणार्थ, मी तुला जगन्नाथ

ऑगस्ट २००१

20

चांबोबा

पंडिताची गोष्ट सांगतो. त्याने तुला थकवाही दूर होईल. तेव्हा नीट ऐक." असं म्हणून बैताळाने जगन्नाथ पंडिताची गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

"फार पूर्वीची गोष्ट आहे. गोस्तनी नदीच्या कांडी हरितवन नांवाचे एक गांव होते. गांवात आणि गांवाच्या आसपास, वघाचे तिकडे हिरवाईचं दिसत असे. तिथे पीक चांगले येत होते. फळाफुलांनी झाडे बहरलेली असत. तिथल्या रहिवाशांना गोस्तनी नदी म्हणजे देवतासमान वाटत असे. नवे पीक घरी आले की तिथल्या मनुष्यांपासून सालकापर्यंत सरेजण गोस्तनी नदीच्या कांडावर एकत्र जमून उत्सव साजरा करीत.

अशा हरितवन गांवात जगन्नाथ नांवाचा एक फार मोठा पंडित राहात होता. आजूबाजूच्या गांवात इतका मोठा विद्वान पंडित कुणीही नव्हता. तो केवळ पंडितच नव्हता, तर एक चांगला कवीही होता. पण त्याचे पंडित्य आणि काव्यगुण समाजात तिथे जमीनदारा व अगदीच सोपे गांवकरी होते. अशिक्षित गांवकऱ्यांना ते ऐकण्यांत कांक्षेच फायदा नव्हत. त्याच्या विद्वत्तेमुळे त्यांना कांही लाभ नव्हता, किंवा त्याच्या कविता ऐकून त्यांना आनंदही होत नव्हता. जगन्नाथाच्या दृष्टीतून ते सगळे निरर्थक प्राणी होते. त्यांच्याबद्दल त्याच्या मनांत बिलकूल प्रेम नव्हते.

श्रीधर हा त्याचा एकुलता एक मुलगा होता. त्याचा स्वभाव पित्याच्या स्वभावविरुद्ध होता. दोघांची मनोवृत्ती अगदी भिन्न होती. श्रीधर निष्ठासौंदर्याचा आस्थावक होता. सांजसकाळ तो शेतांत व्हडत काम करीत असे. बागवगिच्यांतून फिरण्याला त्याला खूप आवडत असे.

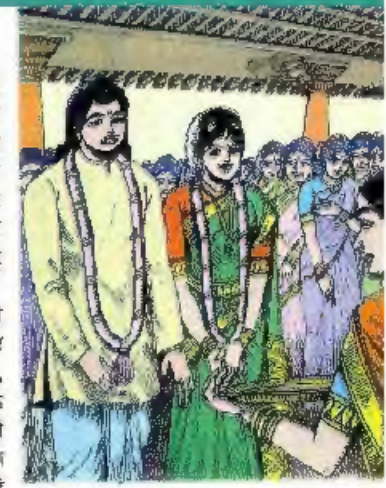
तो साध्या सोप्या आणि मन मोहून टाकणाऱ्या कविता ऐकत असे. कवितेचा भावही अगदी सरळ, स्वच्छ असे. त्याची कविता ऐकामता व त्याचा अर्थ समजावून घ्यायला शेतावर काम करणारे मजूरही एकत्र जमत. एखाद्या कवितेचा अर्थ जर त्यांना नीट समजत नसेल, तर श्रीधर तो अर्थ त्यांना समजावून सांगे, व त्यांच्या रांका दूर करीत असे.

श्रीधरची संगण्याची आणि यागण्याची ही पद्धत त्याच्या वडिलांना, जगन्नाथला, मुळीच आवडत नव्हती. पंडीत त्याला सांगत, "कवितेच्या रसांत जेवढी क्षमता आवश्यक असते, तेवढीच रसिक श्रोत्याची अभिरुचीही आवश्यक असते. या अशिक्षित जडगणी लोकांना काव्य ऐकवणे व्यर्थ आहे. असं कारण म्हणजे साक्षात सास्वतीदेवीच अमान करणे आहे. विद्यादेवतेवर ही खिल्लफेक आहे. तुझं हे वागणं मला जरावेखीत आनखत नाही तुझी ही पद्धत जर तू बदललीस तर बरे होईल. नाहीतर तुझं कांहीएक खरं नाही." असं जगन्नाथ पंडिताने श्रीधरला अनेकवेळा सांगत पाहिलं.

असेच दिवस जात होते. हरितवनापासून दहा कोसांच्या अंतरावर असलेल्या एका गांवातून श्रीधरसाठी एक मुलगी सुरुंग आली. तिचे नांव शारदा होते. नायाणभट्ट नांवाच्या एका पंडिताची ती एकुलती एक मुलगी होती. वडिलांनी मुलीचा गुरू होऊन तिला उत्तम शिक्षण दिले होते.

जगन्नाथ पंडित श्रीधरला घेऊन मुलगी पाहण्याला म्हणून माधवीपूरला पोचले. जगन्नाथ पंडितांनी विचारलेल्या चारपांच प्रश्नांना शास्त्राने चांगल्या प्रकारे उत्तर दिली. म्हणून त्यांनी तिला उत्तीर्ण केले. श्रीधरसाठी तिचा स्वभाव फारच

चांबोबा

चांगला वाटला. ती चांगली पत्नी होईल आणि त्याला हरणकारे साथ देईल असा त्याला विश्वास वाटला. त्यातून तिचे सौंदर्य पाहूनही ती मोहित झाला होता. तेव्हा आला उषा कले.

पहिनाभरांतच श्रीधर व शारदाचे लग्न झाले. नवी सून पाहून सर्वांनी तिचे सौंदर्य व सौजन्य याची तारीफ केली. श्रीधर नशिबवान आहे असं सगळ्यांनी वारंवार सांगितले. असेच दिवस जात होते. एके दिवशी संख्याकाळीं जगन्नाथ शरंतून बाहेर आला तेव्हा गोठ्यांतून सुनेचा मधुर आवाज ऐकायला आला. त्या दिशेकडे त्याने नजर बळवली. त्यावेळेला गोठ्यांत रतन हा भोकट माईची धार काढीत होता. माईपासून घोड्या अंतरावर शारदा उभी होती आणि मोठ्या, गोंड, मोठक आवाजात एक श्लोक गायत होती. रतन आनंदाने तहूनीन झाला होता. एकीकडे धार काढीत होता, आणि एकीकडे श्लोक ऐकत होता.

21

ऑगस्ट २००१

मोठ्या वाडिक स्वरांत त्याने विचारले व खोदे-जनक प्रेमाने दृष्ट केला,

शाहदाने नाटककृष्णाच्या लीलेचे असे वर्णन केले. तिची अर्धपूर्ण, सोपी भाषा आणि समजावून सांगण्याची पद्धत ऐकून जगन्नाथ पंडित अवाक झाला. त्याला हे वर्णन अनिशय मनोवैधक वाटले. आयोआय त्याची नजर रतनकडे वळली. रतनला अंतः वाटत होतं की यशोदेच्या जागी तोच धार काढतो आहे यनाळकृष्ण त्याच्या जवळपास आहे. त्याच्या चेहऱ्यावर समाधानार्थ तेज होतं. ते द्रव्य वचण्यासारखं होतं. जगन्नाथ पंडिताने आपली सुन व रतन यांच्याकडे नीट निसवून पाहिलं आणि प्रसन्न मानले तो घराबाहेर गेला.

दुसऱ्याच दिवशी श्रीधर आणि शाहदाने पाहिलं की जगन्नाथ स्वतःच कृष्णलीला तरंगिणीमधला एक श्लोक रतनला ऐकवत आहे आणि त्याचा भवाधेक्षीत्व साध्या भाषेतून समजावून सांगत आहे. जगन्नाथमधे झालेला हा बदल पाहून ती दोघेही आश्चर्यचकित झाली. याने खरे कारण त्यांना माहित नव्हते. परंतु मुला आणि सुनेला पाहून जगन्नाथाच्या चेहऱ्यावर जो शांत आणि निर्मल आनंद झरलेला होता, तो पाहून ते दोघेही फारच खूब झाले.

वेताळाने गोष्ट सांगितली व नंतर म्हटले, "राजन्, जगन्नाथ पंडिताचे म्हणणे होतं की कविता फक्त रसिक श्रोत्यांनाच ऐकवावी, त्याची असंही सांगण्यापर्यंत प्रचल गेली की अशिक्षिताला कविता ऐकवणं म्हणजे सरस्वतीचा अपमान करण्यासारखे आहे. तिच्यावा शिंतोडे उडवणे आहे. वा गोष्टीवरून बायलेकामधे कायम वादविवाद होत होते, आणि पिता मुलाला अनेकदा याबाबतीत सांगत, स्वकायत होता. मुलाची पद्धत धांवपायी म्हणून

पित्याने पुष्कळ प्रयत्न केले पण त्याचा उपयोग झाला नाही. पण जेव्हा त्याने आपल्या सुनेलाच कृष्णलीला तरंगिणीमधला श्लोक नोंकरावा समजावून सांगतांना ऐकलं, तेव्हा जगन्नाथ पंडित गप्प कां बसला? त्याने शाहदेला, आपल्या सुनेला, 'असं फलं नकोस' असं कां सांगितलं नाही? त्याचा अर्थ असा होतो की त्याला आपल्या मुलाबद्दल असूया वाढत होती, आपल्या मुलाची विद्वता आणि वादवी लोकप्रियता पाहिल्यानंतर जगन्नाथ पंडिताने स्वतःच कृष्णलीला तरंगिणीचे श्लोक रतनला समजावून सांगायला सुरवात केली. हा त्याच व्यवहार विचित्र व अनुचित नाही कां वाटत? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू मीन घरास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होऊन जातील."

तेव्हां विक्रमार्क म्हणाला, "अत्यंत प्रतिभावान पंडितांमधे स्वार्थ व अहंकार असतो. तेव्हां त्यांत आश्चर्य वाटण्याजोगे कांहीही नाही. जोपर्यंत मुलाचे तर्ज झालेले नव्हते, जोपर्यंत घरांत सूनं जालेली नव्हती, तोपर्यंत गांवातले सुशिक्षित लोक व तघन जमीनदार यांच्यातच त्याचे उठणेंमसणें होते. जगन्नाथ पंडिताची बुद्धिमत्ता, त्याच्या कविता याबाबतीत चर्चा करताना त्याचा कधी सर्वसामान्य अशिक्षित जनतेशी संपर्क

जाला नव्हता. यामुळे त्याचा जो शिरसमज होता की अडाणी लोकांना काव्य ऐकवणें हे निष्प्रयोगी आहे आणि त्यामुळे साहित्याला कलंक लागतो, हा समज कायम राहिला. तो आपल्या मुलाशीच स्पर्धा करतो आहे हे समजणें बूक आहे. ही ईर्ष्या वैयक्तिक नसून साहित्याचे विश्लेषण करण्याबाबती होती. पण जेव्हा त्याने आपल्या सुनेच्या मुखांतून कृष्णलीला तरंगिणीमधला श्लोक ऐकला, आणि जेव्हा श्लोकाचा अर्थ समजला तेव्हा रतनच्या चेहऱ्यावरचा आनंद उजळलेला पाहिला. तेव्हा त्याला प्रथमच आपली चूक लक्षांत आली. त्याला आता कळलं की सामान्य जनतेकडे कधी लक्ष न दिल्यामुळे त्याची फार मोठी चूक झाली होती. साधारण व्यक्तीमर्चे-देखील कवितेचा आस्वाद घेण्याची शाक्ती असू शकते हे त्याला आता समजलं. सामान्य माणसं ही काव्याचा आनंद घेऊ शकतात, हें सत्य पाहून त्याचे लोळे उघडले, आणि त्याने आपण होऊनच रतनला श्लोक ऐकवले व त्याचा अर्थ समजावून सांगितला."

राजाचे मीन भंग करण्यांत वेताळ सफल झाला व तो शजारहित अदृश्य झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

- आधार (ललिता व शर्मिलाची रचना)

भारताची ओळख

प्रश्नावली

इतर्षी १५ ऑगस्टचा स्वातंत्र्य दिन आला, की देशाच्या स्वातंत्र्यलक्ष्याचा आठवणींना उजाळा मिळतो. हा सदा शत्रु वर्षे चालला होता, आणि ५४ वर्षांपूर्वी तेव्हा स्वतंत्र भारताची घोषणा झाली तेव्हा संपला. या महिन्याच्या प्रश्नावलीत या शत्रु वर्षांतले काही महत्वाचे प्रसंग व देशाला स्वातंत्र्य मिळण्यासाठी झटणाऱ्या व्यक्ती, यांच्याबद्दल प्रश्न विचारलेले आहेत.

१. कोणत्या हिंदी सैनिकांच्या तुफदीने १५व रंड वेले आणि १६५३वे क्रांतिपुढे लुठे गेले?
२. इंडियन नॅशनल काँग्रेसची स्थापना कुणी केली?
३. काँग्रेसच्या पहिल्या अधिवेशनाचे अध्यक्ष कोण होते? कुठे? केव्हा?
४. अमेरिकेत 'भारत पार्टी'ची स्थापना कुणी केली?
५. चौरांगी इथे काँग्रेसच्या झेंड्याखाली निघालेल्या ३००० शेतकऱ्यांच्या मोर्च्यावर पोलीसानी गोळीबार केला, आणि ती पोलीस चौकी जाळण्यात झाली. हा प्रसंग केव्हा घडला? चौथीवीत कुठे आले?
६. जालियनवाला बाग हत्याकांड कोणत्या देशाची झाले?
७. १८७५मध्ये शिवजयंतीचा उत्सव सुरू झाला. त्याच्या मनातल्या देशभक्तीला चालना मिळाली म्हणून हा उत्सव कुणी सुरू केला?
८. गांधीजी कोणत्या नाली साह्या देशाची आणि बेराबाधनाची? त्या काळासाठी बक्षिण अंग्रिकेतून हिंदुस्तानात आले?
९. बालगोरो येथे १९१५ साली काँग्रेस क्रांतिकारकांनी पोलिसांनी लढताना प्राणार्पण केले?
१०. भारतीय संघ व ब्रिटिश राज्यकर्ते यांच्यामध्ये एकूण तीन गोलमेज परिषदा (राऊंड टेबल कॉन्फरन्स) भरल्या. या तिन्ही परिषदांना दोन नते उपस्थित राहिले होते. त्यांची नावे सांग.
११. इन्किलाब जिंदाबाद ही लोकप्रिय घोषणा कुणी दिली?
१२. इंडियन नॅशनल आर्मीची स्थापना कुठे आणि केव्हा झाली?

(उत्तरे पुढील महिन्यात)

जुलैच्या प्रश्नावलीची उत्तरे

१. गंगा	९. १७५४ राणीगज
२. इंदिरा	१०. पोथ
३. के.२	११. अमरा
४. काँग्रेस	१२. दिल्ली
५. २१ एके	१३. राजस्थान
६. इराणा	१४. महात्मा
७. १८७३	१५. १८७२मध्ये

८. गुजरातमध्ये पक्षां जयभारत

ऑगस्ट २००१

५०

चांदोबा

६६ स्वर्गारोहण

महाभारत

युधिष्ठिराने धौजने देऊन सर्व ऋषींना तृप्त केले आणि कृष्णाच्या वतीने भरपूर दानधर्म केला. परीक्षिताला ग्राह्य म्हणून कृपाचार्याकडे सोंपवला. आपल्या मज्याना बोलायून युधिष्ठिराने आपण महाप्रस्थानास निघत असल्याची रागितले मज्यारी त्याबद्दल चिंता दाखवली पण युधिष्ठिराने त्यांना निरनिराळी उदाहरणे देऊन समजावले.

त्यानंतर पाची पांडव आणि द्रौपदी यांनी आपले सर्व भूतकार उतरवले आणि वस्त्रे नेमली आपल्या सर्व अर्घ्यांना पाण्यात घालून ते निघून निघाले त्या स्थितीत त्यांना पाहून

नगरांतल्या झियांना, पांडव घृतात हरल्यानंतर वनवासात निघाले होते त्यावेळेची आठवण झाली, नगरवासी झियांना रडू येऊ लागले पण पांडवांच्या मनावर त्याचा यत्किंचित परिणाम झाला नाही.

जेव्हा पांडव नगराबाहेर जाऊ लागले तेव्हा एका कुठ्यासह एकूण मातजण महाप्रस्थानास निघाले त्यादी हा निर्णय बदलाय, म्हणून काही नागरिक त्यांच्या पाठोपाठ जाऊ लागले, पण नाईलाजाने त्यांना परत फिरावे लागले. द्रौपदीबरोबर पांडव नगरातून गेल्यावर उलुपीने गंगानदीत प्रवेश केला आणि चित्राग्रहा मणिपुस्तक

चांदोबा

५

ऑगस्ट २००१

परत गेली पांडवांच्या इतर स्त्रिया परीक्षिताजवळच राहिल्या. सुरवातीला पांडव पूर्व दिशेकडे एकापाठोपाठ एक भसे चालत होते. त्यांनी अनेक देश व तळा ओलांडल्या. कितीयेक विस्मयानंतर ते साहित्य नावाच्या समुद्रकिनाऱ्यावर पोचले. तोपर्यंत अर्जुनाजवळ त्याचे गाडीव धनुष्य व अक्षय्य भाता होता.

वाटेत पर्वतप्राय शरीर धारण करून प्रत्यक्ष अग्निदेव आडवा उगला व त्याने म्हटव "हे पांडवांसो, मी अग्निदेव आहे. या वेळाला अर्जुनाजवळ गाडीव धनुष्य अरण्याचे काही प्रयोजन नाही. अर्जुनाने त्याचा त्याग करवा. ते वरणाचे अस्त्र आहे. तेव्हा तें वरणाकड सोपवायला हवे.

अर्जुनाला इतरांनी पण हेच सांगितले. तेव्हा त्याने आपले गाडीव आणि अक्षय्य भाता समुद्रात

ऑगस्ट २००१

५२

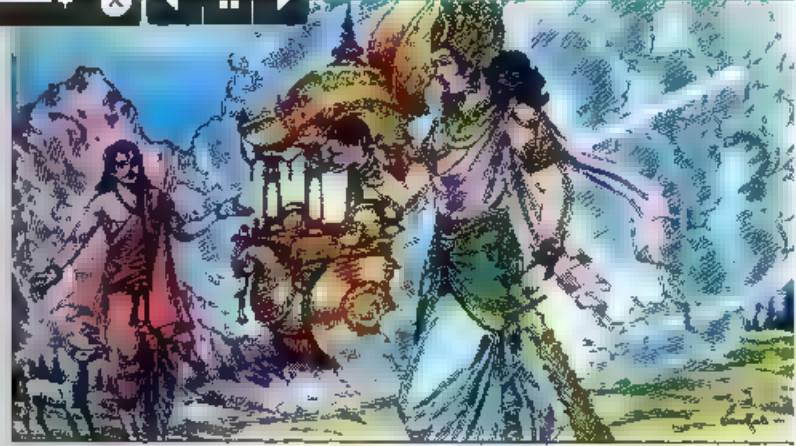
चांदोबा

फेकून दिला. त्यानंतर अग्निदेवही अदृश्य झाले. व पांडव दक्षिण दिशेला चालू लागले. समुद्र किनाऱ्यावरून चालत ते पश्चिमेकडे वळले. त्यांना समुद्रात बुडालेली द्वारकानगरी दिसली. तिथून ते सर्वजण उत्तर दिशेला जाऊ लागले. काही दिवसानंतर त्यांना हिमालयपर्वत दिसला. तो ओलांडल्यानंतर त्यांना मेरुपर्वत दृष्टीत पडला.

पांडव चालत असताना रस्त्यातच द्रौपदीचे प्राण जाऊन ती खाली पडली. भीमाने युधिष्ठिराला हे सांगितले. पण सगळे बघून न पाहता युधिष्ठिर तसाच पुढे चालू लागला. त्यानंतर थोड्या वेळानंतर सहदेव खाली पडला. अशा रितीने व क्रमाने नकुल व भर्तृहर्युन पडल्याचे वृत्त भीमाने युधिष्ठिराला सांगितले. त्यानंतर आपणही पडतो आहोत असे सांगून भीम खाली पडला. परंतु युधिष्ठिर मार्ग बघून न पाहता पुढे चालत राहिला. तो कुत्रा याच युधिष्ठिराच्या पाठोपाठ चालत होता.

थोड्या वेळानंतर आपला रथ घेऊन इंद्र तिथे पोचला. त्याने युधिष्ठिराला त्या रथात बसायला सांगितले. त्यावर युधिष्ठिर इंद्राला म्हणाला, "माझे सर्व भाऊ वाटेतच मरण पावले आहेत. तेव्हाील माझ्याबाबबर बायला इवेत द्रौपदी पण आमच्यासमवेत यायला हवी. आपण माझा ही अट मान्य करावी. त्याच्याशिवाय स्वर्गात जाण्याची मला इच्छा नाही."

त्यावर इंद्राने उत्तर दिले, "ते सगळे पापूषींच आपापल्या शरीराच्या त्यागा करून स्वर्गात पोचले आहेत. परंतु तुला स्वर्गात सशरीर प्रवेश मिळेल

म्हणून तू माझ्याबरोबर चल.

"तर मग ह्या कुत्रा तर मोठ्या विश्वासाने माझी सांघत करतोय. त्यालाही स्वर्गात जायला हवा. या कुत्र्याला एवढा सोदून मला स्वर्गप्राप्ती नको आहे." युधिष्ठिरने निर्धाराने सांगितले.

इंद्र म्हणाला "तू तर माझ्याबरोबर स्वर्गात येतो आहेस. या कुत्र्याबद्दल तुला इतकी कणब कशापाटीत याता येईल न दे." परंतु युधिष्ठिरने आपला इंद्र सोडला नाही.

त्यावर कुत्र्याच्या रूपात वाकरणाऱ्या यमाज युधिष्ठिरासमोर प्रत्यक्ष उभा ठाकवा आणि त्याने सांगितले, "वनवासात एका यक्षाच्या रूपान येऊन मीच तुझी परीक्षा घेतली होनी. या वेळेला कुत्र्याच्या रूपान मी पुन्हा तुझी परीक्षा घेतली. तुझ्या बरोबरीची एखादी व्यक्ती स्वर्गात मुद्दाम कुणी नाही. तुला सशरीर उत्तमलोकाची प्राप्ती हांडेल.

चांदोबा

त्याने इंद्र यमाज प्रस्त अग्निनाम्ना

व उत्तम देवता त्रिस्तोत्र युधिष्ठिराला आशीर्वाद देता असताना ते सर्वजण आपापल्या जिमान बसून त्याच्या कोबरा निघाले.

उत्तम राजर्षी उत्तम लोकात जावे परंतु सशरीर स्वर्गप्राप्ती मिळवणाऱ्या युधिष्ठिराची कुणीही बरोबरी करू शकणार नाहीत." नारदाने आपले मत व्यक्तिले.

"सुख असो वा दुःख, माझ्या बंधुशिवाय मला ते नको आहे." युधिष्ठिराने उत्तर दिले. त्याला प्रत्युत्तर म्हणून इंद्र म्हणाला, "राजन्, तू उत्तम लोकात जाणार आहेस. तेव्हा आता मानवी नात्यांच्या त्यागा का करीत नाहीस?" मी खरी गोष्ट सांगतो आहे. ती ऐका. तुझ्या भावाना उत्तमलोक प्राप्त झालेला नाही. या स्वर्गातूनच दुःख देवता नष्टी व सिद्ध महर्षींना तू पाहतोस."

माझ्या भावाना सोडून मी एकरा राहू

५३

ऑगस्ट २००१

शकणार नाही, पाझे भाऊ, द्रौपदी, आमची मुल्ले - जिथें ही सगळी असतील तिथेंच मी जाईन" युधिष्ठिराने रड स्वराने उता विले.

स्वर्गात पोचल्यानंतर युधिष्ठिराने देवतांच्या-मधें एका उत्तम आसनावर दुर्योधनाला बसलेला पाहिला. तो अतिशय तेजस्वी दिसत होता, त्यामुळे युधिष्ठिराच्या मनांत त्याच्याविषयी असुर्या निर्माण झाली. त्याचबरोबर अशा पापी माणसाला स्वर्गप्राप्ती कशी मिळाली याचे आश्चर्यही वाढायला लागले. तो मागे वळून म्हणाला, "या तोभी दुर्योधनाच्याबरोबर स्वर्गात राहून सुख पाहण्याची मला अजिबात आवश्यकता नाही."

नारदाने हंसून म्हटले, "राजन्, स्वर्गामधें जुने वैर विसरायचे असते. रणभेलावर बीराचे मरण लाभल्यामुल्ले दुर्योधनाला स्वर्गप्राप्ती झाली आहे."

"जर सर्व प्रकारची पापे करणाऱ्या या

ऑगस्ट २००१

२५

चांदोबा

दुर्योधनाला स्वर्गप्राप्ती होत असेल, तर मला सांगा की, महान पुण्यात्मे असणाऱ्या माझ्या भावांना कोणते उत्तम लोक प्राप्त झाले आहेत? धृष्टद्युम्न, अमिमन्यु आणि चाकी उपपांडव कुठे आहेत? मला त्यांना बघायची तीव्र इच्छा आहे." युधिष्ठिराने नारदाला सांगितले.

त्यानंतर कर्ण आणि आपले झिल्लेपी राजे, ज्या मंडळींनी युधिष्ठिरासाठी पुढांत प्राणार्पण केले होते, ते स्वर्गात दिसत नव्हते. म्हणून युधिष्ठिराचे शब्द ऐकून देवतांनी सांगितले, "तर मग चला त्यांच्याजवळ! इंद्राने आम्हाला आदेश दिला आहे की तुमची प्रत्येक इच्छा पूर्ण करावी!"

देवतांनी एका दूताला बोलावून सांगितले की ज्या ज्या व्यक्तींना पाहण्याची युधिष्ठिराला इच्छा आहे, त्या त्या व्यक्ती त्याला दाखवायला. युधिष्ठिराला घेंऊन दूत इतर पांडव दाखवायला-साठी निघाला.

ते ज्या मार्गातून जात होते, त्या मार्गात पापी होते, मार्ग चालण्यास अतिशय कठीण होता. सान्या वाटेवर रक्त व मांस पसरलेले होते. त्यावर दंडप व प्राशा घोषावत होत. चारी बाजूला कैस, हाडे, किडे व ज्वाळा पसरलेल्या होत्या. व त्यामुल्ले रस्ता भयंकर दिसत होता. वाटेतच खेळांतल्यासारखी लहानशी पाण्याची नदी बाहत होती.

"अशा मार्गावर आपल्याला आणखी किती दूर जायचं आहे?" युधिष्ठिराने आपल्यापुढें चालणाऱ्या देवदूतास विचारले.

"राजन्! तू दमला आहेस असं वाटतं, चल,

परत जाऊं या, पुढे जाण्याचा मार्ग आता राहिलेला नाही!" देवदूताने म्हटले.

युधिष्ठिर निरश झाला. दुर्गधीमुल्ले त्याचे डोकें आज्ञा भरणं लागले होते. तेवढ्यांत दीनवाण्या स्वरांत कांही आवाज त्याला ऐकू आले, "युधिष्ठिरा! तू आल्यामुल्ले आम्हाला इथें जरा सुखावड वाटायला लागले आहे. तू जैन धर्का इथेंच थांब ना!"

युधिष्ठिराने त्या आवाजांना विचारले, "तुम्ही सर्वजण कोण आहात?" इथें काय करीत आहात?"

"मी कर्ण आहे! मी भीम आहे! मी अर्जुन आहे! मी नकुल आहे! मी सहदेव आहे! मी द्रौपदी आहे!" जशी उत्तरे त्या आवाजांकडून आली.

ही उतरे ऐकून युधिष्ठिर मनांत फारच कष्टी झाला. "या पुण्यात्म्यांनी कोणते पाप केले आहे?

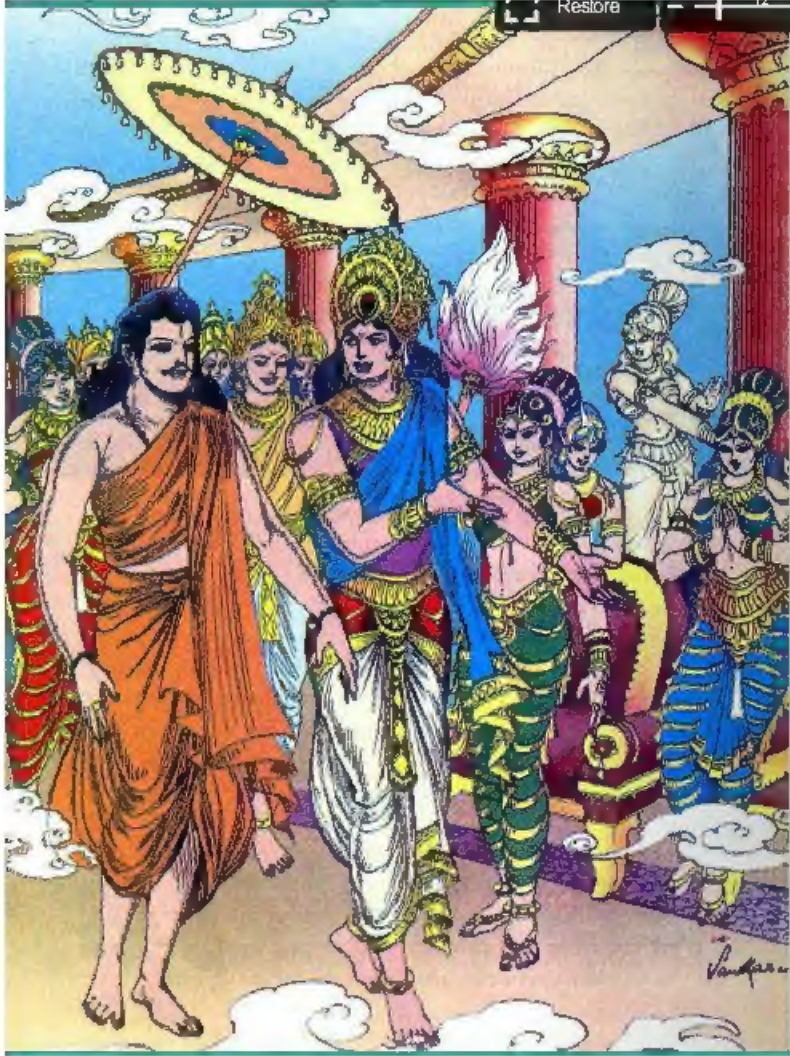
चांदोबा

५५

ऑगस्ट २००१

आणि कोणते पुण्य केल्यामुल्ले दुर्योधन स्वर्गातले सुख उपभोगतो आहे? हे सारे काय आहे? मी शोषित आहे की मी जागा आहे? की मी वेडा झालो आहे?" यानंतर युधिष्ठिराला देवता व धर्म यांचा फारच राग आला. त्याने त्या देवदूताला म्हटले, "तू ज्यांचा दूत आहेस, त्यांच्याकडे परत जा. त्यांना सांगून टाक. मी माझ्या भावांना इथें टाकून तिथें येणार नाही. मी इथेंच राहिलो तर निदान या मंडळींना जरा बरे वाटेन."

देवदूताने इंद्राजवळ जाऊन सर्व वर्तमान सांगितले. युधिष्ठिर दोन घटका तिथेंच थांबला. तेवढ्यांत इंद्रादे देवता तिथें येऊन पोचल्या. त्यांच्या पोण्यामुल्ले तिथले आवाज व गजबजाट थांबले. त्याबरोबर ती नदीही अदृश्य झाली. सगळीकडे सुवास पसरला. एक नवे वायुमंडळ उत्पन्न झाले आहे असे वाटू लागले.

इंद्राने युधिष्ठिराला सांगितले, "हे युधिष्ठिर, देवता तुझ्या वागण्यावर प्रसन्न झाल्या आहेत. आता आमच्याबरोबर चले, तू सिद्धी प्राप्त केली आहेस. तुला आणि तुझ्या भावांना उत्तमसेक प्राप्त होण आहे. तेव्हा राजा, तू नाराज होऊ नकोस. प्रत्येक राजाला एकदातरी नरकाचे दर्शन अवश्य करावे लागते. प्रत्येकजण जे पाप व पुण्य करतो, त्यापैकी जर तो प्रथम पुण्याचे फळ भोगतो तर पापाचे फळ त्याला त्यानंतर भोगावे लागते. त्याचप्रमाणे जो प्रथम पापाचे फळ भोगतो, तो नंतर पुण्याचे फळ भोगतो. जो कमी पापे करतो, तो प्रथम नरकास भोगतो, म्हणून मी तुला प्रथम नरकांत पाठवले.

तुझे भाऊ व द्रौपदी यांनीही जे थोडेफार पाप केले होते, त्याचे फळ म्हणून त्यांना थोडाफार नरकावास भोगावा लागला. त्यांच्या पापांतून ते मुक्त झाले आहेत. आता तुझ्या सर्व प्रिय व्यक्ती स्वर्गात राहतील. तुला कर्णाविरलवेखील चिंता होती. त्यालाही स्वर्गप्राप्ती सावी आहे. इतर राजांपेक्षा तू जास्त पुण्य संपादन केले आहेस.

होशचंद्र, मांघाता, भीमरूप आणि दुष्यंताचे पुत्र यांनी जे स्थान प्राप्त केले आहे, ते स्थान तुम्हाला मिळेल. ही पाहो, आकारांगा यांत ज्ञान केलंस की तुम्हे सर्व मानवी भाव नाहीत होतील. म्हणून प्रथम तू या गोत स्नान कर.

युधिष्ठिराने आकाशगंगेत आपले मानवी शरीर त्यागून तो सरळ आपल्या भावाजवळ गेला. तिथे त्याला कृष्णही दिसला. अजूनही कृष्ण त्याच्या नेहमीच्याच परिचित रुपांत होता. अर्जुन कृष्णबरोबर होता. युधिष्ठिराला पाहताच दोघेही आदरपूर्वक त्याच्याजवळ आले.

आपखी एका स्थानावर स्पर्शसारखा तेजस्वी कांतिमान असा कर्ण दिसू लागला. भीम आपल्या पूर्वरूपांत मस्तकगणामधे दृष्टीरा पडला. उसाच प्रकारे नकुल व सहदेव अश्विनीकुमारांच्या जागी दिसू लागले.

त्यानंतर इंद्राने युधिष्ठिरास द्रौपदी, तिचे पुत्र, अभिमन्यू, धृतराष्ट्र, राजा शंख, कुंती, माद्री, भीष्म, द्रोण व इतर पोखे दाखवले, आणि त्यांच्या निषर्ग सविस्तर सांगितले.

(समाप्त)

अचूक बाणी

सुधाम हा निरंजनपूर गांवचा राहिल्यासी होना. तो एक सामान्य शेतकरी होता. त्याच्या मातकीची दोन एकर चुपीक अर्भित होती. स्वतः शेतांत रावून तो आपल्या पत्नी व मुलांसह आनंदात विवास कंठीत होता.

त्याच्या गांवात पशुपती नांवाचा एक श्रीमंत गृहस्थ राहत असे. तो सत्कर्माही बरीत असे. गरजू लोकांना व्याजाने पैसे तो देई. आणि पैसे देता आले माहीत तर अडवणूक करून त्यांची जमीन, घा व भंगीत बुबाहीत असे.

सुधामच्या पिढ्याने पशुपतीकडून कर्ज काढले होते, पण जन्मभर त्याला काही ते कर्ज फेडता आले नाही. सुद्धमलाही आपल्या बडितांचे कर्ज फेडणे जमले नव्हते. त्यापार्थी तो साचार झाला होता. थोडे धान्य व व्याज त्याला पशुपतीला यावे लागत होते.

शेतांत वर्षभर मेहनत करून जे धान्य उत्पन्न

होई, ते आपल्या ताब्यांत बेण्यासाठी, धान्य मळणीच्या वेळी वसुली करण्यासाठी, पशुपतीचा एक धडिगण इतम इजर होई, जे धान्य भेल ते पशुपतीच्या माणभाला देणे सुधामला भाग पडे. आपला राग आवरून नाईलाजाने तो धान्य देई.

एकदा पशुपतीच्या गुराख्याची चारपांच भुंने चुकून सुधामाच्या शेतांत घुसली, व त्यांनी त्याच्या पिकाचे बरेच नुकसान केले. गांवच्या अधिकाऱ्याकडे तक्रार कर म्हणून शेकाऱ्यांनी सुचवले, व नुकसानभरपाईदेखील मागून घे असा सल्ला दिला, पण सुधामने शेकाऱ्यांची सूचना मागली नाही. त्याने विचार केला की पशुपतीच्या गुरांनी शेगाची नासाडी केली आहे, त्यामुळे यंदा पशुपती बहुतेक आपल्याकडून व्याज वेणार नाही. परंतु शेताची कापणी झाल्याबरोबर पशुपतीचे लोक धान्य ताब्यांत घ्यायला आले. सुधाम त्यांना म्हणाला, "तुम्हाला शऊकच आहे की पशुपतीच्या

गुरांनी माझ्या शेतांत घुसून नासाडी केली, असा फार थोडेच पीक गडिले आहे. ते माझ्या कुटुंबासाठी मला हवे आहे. म्हणून यंदा मला व्याजाची माफी करावी अशी तुम्ही आपल्या मातकाला जाऊन विनंती करा. पुढच्या वर्षी धान्य आले की मी त्यांना ते देईन आणि सर्व भरपाई करीन."

पशुपतीला हे कळल्यावर तो रमत. सुधामकडे आला व म्हणाला, "कोणत्याही परिस्थितीत मला धान्य मिळालेच पाहिजे." सुधाम, त्याची पत्नी व मुलांनी, पशुपतीला समजावून सांगितले, पण सुधामने त्यांचे ऐकले नाही. हे पाहून सुधामची सहनशीलता संपून तो खूप संतापला.

तो अत्यंत रगाने म्हणाला, "आज रात्री ही स्थिती होण्याचे कारण दुसरे कुणीही नसून तुमचीच जनावरे आहेत. जर त्यांनी माझ्या शेतांत घुसून पिकाची नासाडी केली नसती तर मी धान्य मागून तुमचे सर्व व्याज फेडले असते, माझी ही पसख तुमच्यामुळेच झाली आहे. असं असूनही तुम्ही

स्वाचा निर्दय पशूस्वरूपे कायत आणत. तुमच्यांत थोडीदेखील माणुसकी नाही."

सुधामचे हे कठोर शब्द ऐकून पशुपती क्षणभर सुच झाला. सुधामसारखा एक मामुली शेतकरी रागाने इतका लाबलास होईन, आणि असा कठोर-पणे बोलेल अशी त्याला फल्पनाही नव्हती. पशुपतीने बाहेर येऊन आपल्या लोकांना सांगून सुधामला एका झाडाता बांधले व स्वतः हातात चाबूक घेऊन त्याने सुधामला धारायला सुवात केली. त्याला जावरण्यासाठी सुधामची पत्नी व मुले मघे पडली, त्यांनाही पशुपती फटके मारून लागला, तो संतापलेला होता, नि तिथे असलेल्या कोणालाही पशुपतीला शांत करणे जमले नाही.

फटके मारून मारून पशुपती थकून गेला. त्याने चाबूक फेकून दिला व तो म्हणाला, "सुधाम, तुझे घर व शेत मी असा वसुली म्हणून ताब्यांत घेतले तरीदेखील तुझ्याकडून कर्जाकडे पुरी होणार नाही. अर्धे कर्ज बाकी राहीनच. ते तू कसे फेडशील ते

चांबोरा

मला ठाऊक नाही, पण तुला ते केढावेच लागेल. याचा विचार करण्यासाठी म्हणून मी तुला उवां सकाळपर्यंत मुक्त देतो आहे." हे बोलून पशुपती परत जायला निघाला. सुधामने आपली सारी शक्ती एकवटून ओरडला, "अरे, बांब जसा!"

पशुपती थांबला. सुधामने त्याला 'अरे' म्हटलेले ऐकून तो चकितच झाला.

सुधामने आपले दोन्ही हात जोडून वर आकाशाकडे पाहिले व म्हटले, "जेव्हा माणसाचा विनाश होण्याची वेळ येते, तेव्हा त्याची बुद्धिमुक्ता भ्रष्ट होते, असे म्हणतात. तुझे विनाशाचे दिवस आता जवळच आलेले दिसत आहेत. घासाली तू, असे चुकीचे वर्तन करत आहेस, नि स्वतःला सर्वाधिकार समजतो आहेस. आपली बागण्याची मर्यादा सोडून वागत आहेत. मी खरोखरच आभाषणक आहे, सत्य वागणारा व धर्मपरमार्थ आहे. माझे हे शब्द खरे अस्तील तर उवां सकाळपर्यंत

ऑगस्ट २००१

६४

चांदोबा

तुझा नाश होईल. माझ्या या बोलण्याला माझ्याहीचा हा सूर्य साक्षीदार आहे."

सुधामचे हे बोलणे थडेवारी नेल्यासखे पशुपती हंमला, व वेगातच तिथून तिथून गेला. त्या रात्री अचानक मुसळधार पाऊस पडला, विजा कडकडू लागल्या, आभाळ कोसळते की काय असं वाटू लागले. पशुपतीच्या घरावर वीज पडली. त्याचा बाडा जमीनदोस्त झाला. आंत राहणारे कुणीही बाचले नाही. सर्वजण मरण पावले. पशुपतीही मेला.

नेमकेल्याच वेळी नारदमहर्षी भूलाकाची यात्रा करण्यातच निघाले होते. सुधामच्या शेतांत जी पटना घडली, दिवसभर व रात्री काय काय होत गेले, ते त्यांनी प्रत्यक्षच पाहिले. एका सामान्य मणसाच्या शब्दांत केवढी महान शक्ती आहे हे पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले.

सत्यतोकांत पोंचल्यावर नादांनी ब्रह्मदेवांना विचारले, "देवा, पशुपतीचा मृत्यू सधज साला की सुधामच्या वाचाशक्तीच्या प्रभावाने झाला? एखाद्याची वाचा इतकी प्रभावी असते का?"

ब्रह्मदेव हंमून म्हणाले, "नाहय, सुधाम कुणी सामान्य मनुष्य नाही. तो मोठा धर्मनिष्ठ, कर्तव्यदक्ष, सत्यशील व निस्वार्थी आहे. त्यामुळे त्याची वाणी प्रभावशाली आहे. हे तुला सहज समजावे म्हणून पृथ्वीवरून तो एक धन वष." असे म्हणून ब्रह्मदेवाने नारदास खाती पृथ्वीवर बघण्यास सांगितले.

तिथे अरण्यमार्गाने सुबोधक नांवाचा एक संन्यासी चाबला होता. रस्त्याच्या एका बाजूला झाडीमध्ये कालद्रष्ट नांवाचा एक नाग उत्पल घायाळ झालेला होता. त्याने जेव्हा सुबोधकला पाहिले तेव्हा तो मोठ्या कष्टाने झाडीच्या बाहेर आला व म्हणाला, "स्वामीजी, आपण मला ओळखले का?" सुबोधकाने नागाला पाहिले व असचर्यने म्हणाला,

"अरे, तू? काय ज्ञानं तुला? तू शायतः कसाने झालस?"

"काय सांगू स्वामीजी, मी माणसाने चाबला नुसते 'कुत्तार' काढून धारवीत होतो. असे ते दिवस संफले. आता माणसाला कळले की माझे दांतही राहिले नाहीत व बिचही राहिले नाही. विनाकारण माझ्यावर आक्रमण करून त्यांनी मला घायळ केले आहे. मोठ्या मुष्कितीने मी सुटलो. आपण मला लाग, मी काय करू?" कालद्रष्टने स्वाामींना विनवले.

हे ऐकून सुबोधकाने कुत्तार टाकून म्हटले, "कालद्रष्ट, तुला जो जीवनांत हा अनुभव आला आहे ना, असा अनुभव अनेकांना आतेला आहे. मनुष्यप्राण्यांत दिवसेंदिवस हिंसाक नुती वाढते आहे

पण दुष्कासारख्या धर्मनिष्ठाला त्याचा अंदाजही सांगणार नाही. अर्मवद्ध झालेल्यांचे जीवन अशीसारखे पवित्र व तेजस्वी असते, पण असे सांगण्याऐवजी मूर्खाला असे सांगणे लागते की अशीच स्पर्श जाळणारा असतो!" असे म्हणून

चांदोबा

६५

ऑगस्ट २००१

सुबोधकाने कालद्रष्टाच्या अंगावडन हात फिरवला व तो तिथून तिथून गेला.

त्यानंतर थोड्याच वेळांत शेन माणसे तिथे आली. एकाच्या हातात मोठी काठी होती, व दुसऱ्याच्या हातात खाप ठेवण्याची झाकणाची टोपली होती. ज्याच्या हातांत काठी होती तो झाडीत पारून भणाला, "अरे, हा इथे राहण आहे. त्याच्या तोंडात दांत नाहीत. मी त्याला झाडीतून हुसकावून लावतो. तुम्ही सर्वजण धावून नका. साप बाहेर आला की त्याला धिराईने पकडा नि टोपलीत बंद करून ठेवा." असे म्हणून त्याने झाडीवर जोराने काठी माली.

दुसऱ्याच शणी कालद्रष्ट झाडीतून बाहेर आला व त्या माणसाला चाबला. नंता तो दुसऱ्याकडे चावण्यास वळणार, तो ते दोघे ओरडत पळायला लागले.

हे दृश्य पाहून नारदांना समजले की प्राण्याच्या स्वभावधर्मप्रमाणे तो प्रामाणिकपणे वागणारा असेल तर तो अशीसारखा प्रखर असतो व त्याला वाचासिद्धी प्राप्त होते.